

Ievads

Sabiedriskās politikas centrs «Providus» pārņem Sorosa fonda – Latvija (SFL) tradīciju un piedāvā jaunu gada pārskatu par izglītību Latvijā. Šis pārskats ir veltīts tām pārmaiņām izglītībā, kas Latvijā notikušas pēdējos divpadsmit gados. Latvijā ir uzkrāta liela pieredze izglītības sistēmas reformēšanā. Reformas sākumā bija nepieciešamas pārmaiņas mācību saturā un jaunas mācību grāmatas. Tagad ir svarīgāki uzdevumi – kā padarīt ilgtspējīgas tās labās iestrādes, kas šajos gados ir panāktas, un tajā pašā laikā nodrošināt vienlīdzīgu un visiem pieejamu izglītīšanos. Sorosa fonds – Latvija ir aktīvi piedalījies izglītības pārmaiņu veicināšanā. Liela loma pēdējos gados tika pievērsta procesiem izglītības politikas jomā, jautājumiem par lēmumu pieņemšanu un sabiedrības līdzdalību izglītības problēmu risināšanā. Kopš 2003. gada janvāra ar izglītības politikas analīzes jautājumiem nodarbojas Sabiedriskās politikas centrs «Providus», un Sorosa fonds – Latvija turpina darbību bilingvālās izglītības jomā programmas «Atvērtā skola» ietvaros un sociālo zinību jomā ar programmu «Cilvēks sabiedrībā». Piedāvātais gada pārskats par izglītību ir SPC «Providus» un SFL kopdarbs.

Šajā krājumā aplūkotas izglītības vērtēšanas, skolotāju sagatavošanas, augstākās izglītības finansēšanas un izglītības pārvaldes tēmas. Krājumā ir atspoguļots SPC «Providus» un SFL skatījums uz izglītības problēmām Latvijā un to risinājumiem. Rakstos ir atspoguļots katra autora viedoklis, un tas var nesakrist ar SPC «Providus» un SFL viedokli. Autori ir atbildīgi par publikāciju saturu.

Vispirms šajā pārskatā pievērsta uzmanība izglītības kvalitātei. Kā Latvijas izglītības sistēmu var salīdzināt ar OECD un citu valstu izglītības sistēmām? Vai valstij un sabiedrībai ir pietiekami daudz informācijas, lai objektīvi novērtētu skolas darbu? Kas būtu nepieciešams, lai precīzi raksturotu katras skolas piedāvāto izglītības kvalitāti?

Šie jautājumi ir cieši saistīti ar centralizētās eksaminācijas sistēmas ieviešanu Latvijā. Vairākās valstīs, piemēram, Zviedrijā, Dānijā un Lietuvā, centralizētā eksaminācijas sistēma jau sekmīgi darbojas. Tomēr šajā procesā esam saskārušies ar citās valstīs jau pazīstamām problēmām, jo augstākās izglītības iestādes ir ļoti atšķirīgas – gan privātas, gan valsts, tādas, kas īsteno vienu studiju programmu, un tādas, kurās to ir vairāki desmiti. Augstskolās ir studiju virzieni un specialitātes, kurām atbilstošākos studentus nevar izvēlēties ar centralizēto eksāmenu rezultātu palīdzību. Ir ļoti atšķirīgs programmu prestižs, dažās zinātnēs uz vienu studiju vietu konkurē vairāk nekā desmit reflektantu, bet dažās tehniskajās specialitātēs nav iespējams izveidot grupas. Augstskolas ir noteikušas, kuru centralizēto eksāmenu rezultātus ņems vērā uzņemšanā 2004. gadā. Visbiežāk tas ir vērtējums matemātikā, svešvalodā un latviešu valodā. Jāņem vērā, ka skolas izlaiduma eksāmeņiem ir citādi mērķi nekā iestājekāmeņiem augstskolās. Pirmie apliecina vidusskolas pabeigšanu, bet iestājekāmeņos tiek noskaidroti labākie reflektanti un pārbaudītas viņu spējas izpildīt augstskolas prasības dažādās jomās. Jāapzinās, ka ir grūti

izstrādāt tādu eksaminācijas sistēmu, kas vienlaicīgi veic abus uzdevumus.

Vairākās Eiropas valstīs pamatskolā jau ilgstoši izmanto bezatzīmju vērtēšanas sistēmu. Latvijā ieviesta bezatzīmju vērtēšana sākumskolā ir piedzīvojusi nopietnas problēmas. Kā rāda analīze, šo problēmu pamatā ir standartizētu vērtēšanas kritēriju trūkums un vecāku neizpratne par mācību sasniegumu aprakstiem, ko skolēni saņem skolā, vērtēšana ir izolēta no mācību procesa. Šīs problēmas varētu novērst, izstrādājot pārdomātākus un sabiedrībai saprotamākus vērtēšanas kritērijus.

Laikā, kad norit administratīvi teritoriālā reforma, arvien aktuālāks kļūst jautājums par labas kvalitātes izglītības iegūves iespēju nodrošināšanu ikvienam bērnam un jauniešiem. Latvijā vēsturiski izveidojies daudz mazo lauku skolu, kurās viens skolotājs māca aptuveni 10 skolēnus. Pašreiz tas rada grūtības pašvaldībām, kurām jānodrošina šo iestāžu uzturēšana, jo, samazinoties dzimstībai, samazinās skolēnu skaits, un ir apdraudēta šo skolu pastāvēšana. Rūpējoties par savu bērnu izglītību, vecāki cenšas izvēlēties skolas pilsētās un rajonu centros. Līdz šim sabiedrībā gandrīz nemaz nav apspriests, kā teritoriālā reforma ietekmēs izglītības iestāžu tīklu, kā notiks izglītības resursu pārvalde.

Līdz ar neatkarības atgūšanu Latvijā tiek veidota demokrātiska sabiedrība, un tas nozīmē arī lielāku personas brīvību. Tomēr jaunās iespējas ir radījušas svarīgas ekonomiskas un sociālas problēmas. Sabiedrībā ir parādījušās noslāņošanās tendences, daudzi Latvijas iedzīvotāji cieš no nabadzības un bezdarba, pieaug bērnu skaits, kas neapmeklē skolu. Desmit procenti no notiesātajiem ir mazgadīgi noziedznieki. Visbiežāk izdarītie noziegumi ir zagšana un laupīšana. Tie jaunieši, kuri atgriežas no mācību pāraudzināšanas iestādēm, bieži izdara noziegumus atkārtoti. Šajā krājumā tiek analizēta sociālās korekcijas infrastruktūra Latvijā, un konstatēts, ka tā ir saglabājusies tāda pati kā padomju laikos un neatbilst jauniešu problēmu risināšanai. Tiek ieteikts, ka mūsdienu Latvijas sociālās korekcijas sistēmai ir jādod izglītošanās iespējas tiem jauniešiem, kuri iznākuši no mācību un pāraudzināšanas iestādēm, jo viņiem ir nepieciešama īpaša uzmanība, lai sekmētu viņu iekļaušanos sabiedrībā.

Krājumā ir uzsvērts, ka skolotāju sagatavošanas un tālākizglītības jautājumi vēl aizvien ir aktuāli. Ik gadu ievērojams skaits jauno skolotāju beidz augstskolas – tas varētu apmierināt Latvijas skolu vajadzības. Tomēr liela daļa jauno pedagogu neaiziet strādāt specialitātē, skolās vēl arvien ir ievērojams angļu valodas, informātikas un dabaszinātņu skolotāju trūkums, galvenokārt ārpus Rīgas un citām lielākajām pilsētām. Tas ir nozīmīgs sabiedrisko izmaksu neefektivitātes rādītājs. Viens no šīs parādības iemesliem varētu būt Latvijas skolotāju sagatavošana šauri specializētos virzienos, kas ir balstīta novecojušās padomju laika tradīcijās. Skolās nonāk neliels augstskolu beidzēju skaits. Tāpat jauna mācību saturs un pieejas ieviešana skolās atkarīga no skolotājiem, kas savu pamatzglītību ir ieguvuši pirms ilgāka laika un jaunās pieejas var apgūt galvenokārt profesionālās meistarības pilnveides pasākumos. Tomēr ir vairāki būtiski, ārēji apstākļi, kas aizkavē efektīvas tālākizglītības sistēmas attīstību, kā arī rada nevienlīdzīgas iespējas pedagogiem izglīties tālāk. Tā rezultātā zaudētāji ir skolēni, kuriem netiek nodrošinātas izglītības likumā garantētās vienlīdzīgas izglītošanās tiesības.

Vēl viens svarīgs jautājums ir valsts izveidotā studentu finansiālā atbalsta sistēma. Sakarā ar studentu skaita pieaugumu un maksas studiju attīstību gan valsts, gan privātajās augstskolās valstij bija nepieciešams no jauna izveidot studentu kredīšanas sistēmu. Studentiem, kuri mācās valsts finansētās studiju vietās, tiek piešķirtas stipendijas un daļēji apmaksāti transporta izdevumi. Studentiem, kuri studē valsts akreditētās augstskolās, ir iespēja saņemt valsts galvotu aizdevumu no kredītiestāžu līdzekļiem mācību maksas un sadzīves vajadzību segšanai. Ierobežotākā apjomā, pamatojoties uz individuāliem līgumiem, aizdevumus studentiem izsniedz arī komercbankas, un šī joma turpina attīstīties. Aizdevumus un stipendijas studentiem vēl piedāvā atklāti sabiedriskie fondi, juridiskas personas, kā arī privātpersonas. Tomēr, iespējams, ne visi jaunieši valsts izveidotās studentu finansēšanas sistēmas ietvaros var saņemt līdzekļus augstākās izglītības iegūšanai. Krājumā tiek analizēta pastāvošā studentu atbalsta sistēma un secināts, ka valsts atbalsts studentiem netiek piešķirts, pamatojoties uz viņu

materiālo nodrošinājumu, līdz ar to jaunieši, kam šāds atbalsts būtu visvairāk nepieciešams, to nesaņem. Ir jāpārdomā, kā valsts finansiālo atbalstu studentiem varētu piešķirt, pamatojoties ne tikai uz sekmju kritēriju, bet ņemot vērā gan studenta sekmes, gan materiālo nodrošinājumu. Var prognozēt, ka, atliekot šīs problēmas risināšanu, veidosies jauni sociāli sarežģījumi.

Valstij ir nozīmīgi noskaidrot, kāda ir augstskolu absolventu situācija darba tirgū un kā augstākā izglītība veicina tautsaimniecības attīstību. Arī studentam ir svarīgi, lai pēc augstākās izglītības iegūšanas viņam būtu labākas izredzes iegūt interesantu, labi apmaksātu darbu. Krājumā noskaidrojam, vai darbs, ko augstskolu absolventi veic jau dažus mēnešus pēc izlaiduma, atbilst augstskolā iegūtajai kvalifikācijai un vai iegūtā izglītība ir bijusi ekonomiski izdevīga gan pašiem absolventiem, gan sabiedrībai. Izrādās, ka Latvijā ekonomiskā atdeve no augstākās izglītības ir pozitīva un samērā augsta salīdzinājumā ar citām valstīm. Tomēr, analizējot datus par darbiniekiem ar augstāko izglītību, ir noskaidrojies, ka pāreja uz tirgus ekonomiku ir ietekmējusi nodarbinātības tendences Latvijā. Pēc neatkarības atgūšanas ir pieaudzis pieprasījums pēc augsti kvalificētiem profesionāļiem, bet pieprasījums ir samazinājies jomās, kuras tautsaimniecībai vairs nav prioritāras, tai skaitā, smagajā rūpniecībā, un kolektīvajā lauksaimniecībā. Padomju laikā iegūtā darba piedoze ekonomikā vai valsts pārvaldē vairs neatbilda mūsdienu darba tirgus prasībām. Ir novērots, ka jauni cilvēki, kas tagad absolvē augstskolu, ir konkurētspējīgi

gāki darba tirgū, jo papildus zināšanām izvēlētajā specialitātē ir apguvuši arī darbu ar jaunajām informācijas tehnoloģijām.

Viens no vissvarīgākajiem jautājumiem, kas Latvijā vēl aizvien nav atrisināts, ir augstskolu īpašuma tiesību un nodokļu jautājumi. Valsts dibināto universitāšu un citu augstskolu īpašumi, ko tās izmanto, vēl joprojām pieder valstij. Pēdējo desmit gadu laikā studentu skaits Latvijā ir dubultojies, taču IKP procentuālais finansējums nav būtiski mainījies. Tas rada infrastruktūras un cilvēku resursu trūkumu, rodas grūtības nodrošināt kvalitatīvu augstāko izglītību. Diemžēl valstij nav brīvu finanšu līdzekļu, lai veiktu strukturālas pārmaiņas šajā jomā. Cita iespēja, lai nodrošinātu nozīmīgu augstākās izglītības uzlabošanu, ir valsts netieša līdzdalība, kas izpaustos īpašuma tiesību sakārtošanā un īpaša nodokļu politikā augstskolām.

Latvijā līdz šim īstenotās izglītības reformas bija straujas, un to pamatā – padomju tradīciju likvidēšana un demokrātiskas sabiedrības veidošana. Tagad ar ierobežotiem resursiem jānodrošina mūsu izglītības sistēmas konkurētspēja pasaulē. Lai Latvijā sekmīgi risinātu šos jaunus uzdevumus un nodrošinātu augstu izglītības kvalitāti, ir jāveido efektīva un radoša sistēmas pārvalde. Mēs ceram, ka šis pārskats rosinās sabiedrības, izglītības politikas veidotāju un analītiķu domu apmaiņu, lai Latvijā radītu mūsdienu prasībām atbilstošu izglītības sistēmu. Aicinām turpināt diskusiju par šajā pārskatā minētajām tēmām šabiedriskās politikas portālā www.politika.lv.

Rīgā, 2003. gada 7. aprīlī

1. NODAĻA. INFORMĀCIJAS VADĪBA

Izglītības kvalitātes mērīšana

Jānis Eglītis (Latvijas Izglītības vadītāju asociācija)

Kopsavilkums

Valstī bez īpašiem papildu finanšu resursiem, izmantojot informācijas tehnoloģiju attīstību, iespējams izveidot vispārēju kvalitātes nodrošināšanas sistēmu, kura vispusīgi novērtē vispārējās izglītības kvalitāti dažādos līmeņos. Lai to izdarītu, jāpilnveido un jāstrukturizē valsts pārvaldes darbu sistēma, jāizveido datu bāzes, kas ļautu noteikt skolu absolventu sekmes tālākizglītības un darba tirgū.

Problēma

Ikdienā bieži nākas dzirdēt dažādus spriedumus gan par valsts izglītības kvalitāti kopumā, gan par kādas konkrētas skolas kvalitāti. Runājot par skolu, bieži vien dilemmas priekšā ir vecāki un skolēni, kuriem jāizvēlas mācību iestāde. Izvēles diapazons ir visai plašs: elitāras skolas, prestižas skolas, skolas ar augstu prasību līmeni un stingru vērtējumu, skolas, kurām ir labi rezultāti, skolas, kurās ir zems prasību līmenis un labas atzīmes. Cik objektīvi un pamatoti ir šie vērtējumi? Vai valstij un sabiedrībai ir pietiekami daudz informācijas, lai objektīvi novērtētu skolas darbu? Vai plašsaziņas līdzekļos publicētie skolu reitingi atspoguļo patieso stāvokli? Kas būtu nepieciešams, lai adekvāti un precīzi raksturotu reālo skolas piedāvāto izglītības kvalitāti?

Latvijā nepastāv vienota izglītības kvalitātes vērtēšanas sistēma, kas ļautu objektīvi novērtēt izglītības sistēmas un tās komponentu efektivitāti, salīdzināt to ar citam pasaules valstīm. Tāpēc

vecāki ir neziņā par to, kurā skolā sūtīt savus bērnus. Vēlētās varas iestādes un sabiedrība kopumā nav īsti pārliecināta, ko saņemt par saviem nodokļu maksājumiem izglītībai. Politikas veidotājiem nav skaidrs, kā varētu uzlabot izglītības sistēmu. Šis raksts sniedz dažus ieteikumus, kā varētu risināt katru no šīm problēmām un plānot nepieciešamās reformas.

Ievads

Kopš pagājušā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem tādi jēdzieni kā kvalitāte, kvalitātes nodrošināšana (*quality assurance*) un vispārēja kvalitātes vadība (*total quality management*) sastopami daudzās iestādēs un organizācijās Eiropā. Ražošanas nozares pirmās atzina, ka liela daļa Japānas ekonomikas panākumu ir attiecināma uz pastāvīgu uzmanību kvalitātes nodrošināšanai un uzlabošanai. Pamazām kvalitātes jēdziens ieviesās arī citās tautsaimniecības nozarēs – pakalpojumu sfērā un izglītībā. Protams, arī agrāk izglītībā domāja par kvalitāti, taču visbiežāk tās interpretācija bija šauri specifiska un aprobežojās ar izsniegto diplomu vai atestātu uzskaiti un atzīmēm eksāmenos. Mūsdienīgai izglītības politikas analīzei ir raksturīga sistemātiska, zinātniska un vispusīga rezultātu novērtēšana. Mērīšana un novērtēšana ir patstāvīgs plānošanas, reformu un skolu darba elements, kas ļauj panākt maksimālu rezultātu. Mērīšana un novērtēšana ir

skatāma arī globālā ekonomiskā kontekstā, jo izglītības rezultāti tieši ietekmē ekonomiskos rādītājus un izglītības sistēmai ir jābūt pārliecinātai par to, ka tās ražojums atbilst tam, ko gaida ekonomika.

Jēdziens «kvalitāte» ir daudzveidīgs un ļoti bieži subjektīvs, tāpēc nav iespējams to īsi definēt. Var nošķirt vairākas šā jēdziena interpretācijas:

1. Īpašību vai būtiskākā apraksts (aprakstošs, kvalitatīvs);
2. izcilības pakāpe vai relatīvā vērtība (normatīvs, kvantitatīvs);
3. labs vai izcils (normatīvs, kvantitatīvs);
4. nekvantējamas īpašības vai spriedumi, piemēram, atbilstība patērētāja prasībām (aprakstošs vai normatīvs).

Vai biznesa modeli iespējams lietot izglītībā? Jā. Tā ir izplatīta prakse augstskolās. Taču arī skolu, īpaši vidusskolu, var analizēt kā uzņēmumu, jo skolas sasniegumus iespējams izvērtēt arī no ekonomiskā viedokļa. Brīva skolas izvēle un absolventu konkurētspēja darba un tālākizglītības tirgū ir atvērtas tirgus ekonomikas elementi. Raksta mērķis ir noskaidrot, cik lielā mērā šādu sistēmu iespējams lietot vispārējā izglītībā Latvijā? Lai to izdarītu, vispirms ir nepieciešams definēt kvalitāti izglītībā.

Izglītības kvalitātes jēdziens ir ne tikai daudzveidīgs, bet arī dinamisks. Pasaulē notiekošās demogrāfiskās, tehnoloģiskās, globalizācijas un sociālās pārmaiņas izvirza arvien jaunas prasības izglītības administratoriem un menedžeriem. Izglītības novērtēšanā ir notikušas būtiskas pārmaiņas, jo «ražotāji» (profesionāli administratori, menedžeri un pedagogi) vairs nav vienīgie vērtētāji, jaunajā paradigmā būtisks izglītības sistēmas uzlabošanas faktors ir «patērētāju» – skolēnu, vecāku, biznesa pārstāvju un sabiedrības viedoklis (Kallen, 1996). *De facto* abi vērtējumi sadzīvo kopā.

Izglītības kvalitāti raksturo arī izglītības iestāžu spēja efektīvi reaģēt uz izglītības «patērētāju» jaunajām prasībām un spēja izmantot visefektīvākās mācību metodes, kontrolējošo institūciju spēja sistemātiski un pienācīgi nodrošināt atbilstošu kvalitātes novērtēšanu, izglītības «patērētāju» gatavība sadarboties (IRDAC, 1994). Tas nenozīmē, ka tiek atmesti vecie izglītības

1. attēls. Kvalitātes vērtēšana. Avots: ISAP, 2002

kvalitātes aspekti, vienkārši nāk klāt jauni. Visas šīs atziņas apkopotas 1. attēlā.

Sekmīga analīze, plānošana un jaunu mērķu izvirzīšana nav iespējama, ja nav darbības līmenim atbilstošu salīdzināmu kvantitatīvu rādītāju. Viena skolotāja, viena direktora, vienas skolas darba rezultātiem ir jābūt salīdzināmiem ar citu skolotāju, direktoru un skolu darba rezultātiem ilgākā laika periodā. «Prasīt skolām izvirzīt mērķus, pirms tām ir adekvāta informācija par pašreizējo stāvokli, ir bezjēdzīga laika izšķiešana.» (Fitz-Gibbon, 2000.)

Sākotnējais izglītības procesa dalībnieks

Kvalitātes izvērtēšanā svarīgs un daudz diskutēts ir «pievienotās izglītojošās vērtības» jēdziens, proti, kā skolā vai noteiktā izglītības pakāpē ir mainījušās skolēna zināšanas, prasmes, iemaņas un attieksmes. Šis ir ļoti būtisks un pretrunīgs jautājums; ja nav precīza atskaites punkta, runāt par rezultātu var tikai absolūtos skaitļos, kas izglītības kvalitāti raksturo visai nosacīti. Sākotnējā novērtēšanā ir svarīgi arī specifiski nosacījumi, kurus skola nevar mainīt, bet kuri var ietekmēt gala rezultātus, piemēram, finansējums. Ir arī metodiska rakstura problēmas, piemēram, cik lielā mērā var noteikt pirmās klases skolēna attieksmes vai sociālās prasmes un izmantot tās par atskaites sākumpunktu. Kaut arī pastāv pretrunas, ar modernām matemātiskās

statistikas metodēm ir iespējams noteikt pievienoto vērtību. Šajā ziņā veiksmīgas iestrādes ir Francijas izglītības sistēmā, kur ieviesta valsts pārbaudes darbu sistēma – sākot ar pirmo klasi un beidzot ar vidusskolas izlaiduma klasi. Arī ASV tiek izmantota līdzīga metodika (Heck, 2000). Diemžēl Latvijā esošā pārbaudes darbu sistēma nedod iespēju vispusīgi izvērtēt katra skolas posma un atsevišķas skolas efektivitāti un indivīda izaugsmi kopumā.

Gala produkts

Izglītības sistēmas gala produkta kvalitāti var novērtēt daudzveidīgi, vairs nepietiek tikai ar eksāmenu atzīmēm un izmaksu analīzi. *A posteriori* jeb gala produkta novērtēšanā (Broadfoot, 1996) ir svarīga izglītības sasaiste ar ekonomiku, tāpēc šajā procesā parādās arī vairāk tirgus ekonomikas terminu, lai gan izglītības sistēmas (šajā gadījumā vispārējās) tiešais uzdevums nav sagatavot adekvāti apmācītu darbaspēku. Netrūkst oponentu, kuri apgalvo, ka sakarību starp izglītību un ekonomiku var vērtēt dažādi (Klees, 1989).

Bieži rodas pretruna starp globālās ekonomikas pieprasīto (spēja ātri mācīties, spēja veikt netradicionālas manipulācijas, spēja strādāt komandā un spēja strādāt bez uzraudzības) un esošo novērtēšanas sistēmu, kas pārsvarā ir orientēta uz mācību priekšmetu. Taču rodas jautājums, vai ir iespējams un nepieciešams mērīt visdažādākās spējas un prasmes? Varbūt nepieciešams abstrahēties un izmantot mazāku skaitu pavisam citu, netiešu rādītāju.

Literatūrā atrodams termins «sekmīga pāreja» (*successful transition*). Mūžizglītības kontekstā tas nozīmē sociālo, ekonomisko un kultūrolo integrāciju, nevis tikai darba vai tālākizglītības gaitu sākumu, kas parādās statistika indikatora veidā. Stabilitāte tālākizglītības jomā ir viens no OECD ieteiktajiem veiksmīgas pārejas no vispārējās izglītības uz nākamo pakāpi indikatoriem (OECD, 2000). Metodoloģiskas problēmas rodas, nosakot šīs pārejas sākuma un beigu laiku. Šāda veida indikatori pašlaik tiek lietoti nedaudzās valstīs, taču tos nevar uzskatīt par starptautiski atzītiem, visbiežāk tie attiecināmi uz makro jeb valsts līmeni.

Ņemot vērā tehnoloģiju straujo attīstību, ir nepieciešami augsti kvalificēti strādnieki, tādēļ svarīga loma

ir formālajai izglītībai. Taču arvien nozīmīgākas kļūst arī sociālās un personālās prasmes.

Aplūkosim dažus indikatorus, kas raksturo minētos aspektus.

Iestāšanās nākamās izglītības pakāpes mācību iestādē (īstermiņa rezultāts)

Samērā izplatīts rādītājs, kas attiecināms arī uz mikro jeb skolas līmeni, ir to skolēnu daudzums procentos, kuri turpina mācības nākamajā izglītības pakāpē. Piemēram, pēc vidējās izglītības iegūšanas tā ir iestāšanās augstskolās. Starpvalstu kontekstā šis rādītājs vērtējams atšķirīgi, jo valstu augstākās izglītības sistēmas ir atšķirīgas (valsts – privātās, valsts finansētas – maksas), dažādi ir augstākās izglītības pieejamības nosacījumi un skolēnu sadalījums starp vispārējo vidējo izglītību un vidējo arodizglītību. Latvijā rezultātus ietekmē reģionālās atšķirības un arodkonsultāciju zemais līmenis, kas izpaužas relatīvi lielā studentu atbīrumā.

Nākamās izglītības pakāpes pabeigšana (ilgtermiņa rezultāts)

Šis rādītājs varētu sniegt objektivāku informāciju par izglītības kvalitāti, taču cik ilgi izglītības iestāde ir atbildīga (kad beidzas atbildība) par savu audzēkni? Vai darbs pēc augstskolas pabeigšanas vēl būtu attiecināms uz vidusskolas darba rezultātiem vai uzskatāms tikai par augstskolas gala produktu? Vai augstskolu beigušo bezdarbnieku uzskatīt arī par attiecīgās vidusskolas neveiksmi? Viens no iespējamajiem vidusskolas «atbildības» termiņiem varētu būt divi līdz trīs gadi pēc mācību sākuma nākamajā izglītības pakāpē, respektīvi, vidusskolēnu, kuri sekmīgi pabeiguši divus pilnus augstskolas kursus, īpatsvars.

Nodarbinātība (ilgtermiņa rezultāts) (OECD, 1999)

Šis rādītājs (lietots arī OECD, 2000) gan nebūtu svarīgs tieši vidējā izglītībā, jo tās galvenais uzdevums ir skolēna sagatavošanās studijām augstskolā. Tas ir viegli analizējams arī starpvalstu aspektā, jo izmantojami vispārējās statistikas dati. Šo rādītāju varētu ietekmēt vairāki faktori.

1. Sociāli ekonomiskais stāvoklis valstī un reģionos.
 2. Tālākizglītības jeb mūžizglītības faktors kļūst arvien nozīmīgāks, jo pēdējo gadu laikā straujāk pieaug nepieciešamība pēc kvalificētāka darbaspēka (OECD, 2000a, 103. lpp.).
 3. Personāla mainība, kas liecina gan par firmas darbības efektivitāti personāla atlasē, gan personāla kvalitāti.
- Šo faktoru izvērtēšanai jāveic konkrēti pētījumi.

Izpeļņa

To, ka izpeļņa un izglītība ir cieši saistīti jēdzieni, apliecina vairāki pētījumi (Rumberger, 1994). Strauji attīstoties tehnoloģiskajam līmenim, šī sakarība kļūst īpaši izteikta. Cilvēkkapitāla (*human capital*) teorija un arī prakse liecina, ka augstākas izglītības rezultāts izpaužas ne tikai tieši – lielākā izpeļņā, bet arī netieši – spējā saglabāt darbu, dažādu nefinansiālu bonusu veidā, labākos darba apstākļos, iespējās tālākizglīties. Turklāt valdība un pašvaldības saņem vairāk nodokļu, kas savukārt ļauj paaugstināt dzīves līmeni. Tātad izglītības līmeņa un izpeļņas sasaiste ir daudz komplicētāka. Protams, svarīga loma ir arī tirgus īpatnībām valstī. Lai arī šis indikators tiek lietots starptautiskos pētījumos (Temple, 2000; Levin un Kelly, 1999), Latvijā tas nebūtu precīzs rādītājs gan neadekvātās atalgojumu sistēmas (piemēram, ārstu algas), gan ēnu ekonomikas faktoru dēļ. Ir samērā sarežģīti un dārgi šādā veidā analizēt konkrētu skolu darba rezultātus.

Klientu apmierinātība (Pring, 1990; Kristofersena et al., 1998)

Šis ir vairāk teorētisks indikators, jo «apmierinātība» ir subjektīvs jēdziens. Klients varētu būt gan absolvents, gan darba devējs, gan sabiedrība. Literatūrā neizdevās atrast atsaucis par šajā jomā veiktajiem pētījumiem, taču tos var organizēt līdzīgi kā to dara OECD (Clark, 1998). Šajā gadījumā izmantojamas dažādas izlases metodes, jo valsts mērogā nav iespējams izveidot visaptverošu sistēmu šā indikatora noteikšanai, arī reģionālā vai skolas līmenī tas ir darāms tikai izlases veidā. Absolventu apmierinātību var ietekmēt dažādi faktori, piemēram, skolēna mērķi. Vienus apmierinās skolas izvirzītās augstas kvalitātes prasības

un jaunu mācību metožu ieviešana, citiem galvenais ir augstāka atzīme vai sociālais patvērums iespējami tuvak dzīvesvietai, vēl citiem ir svarīgi iegūt atestātu par vidējo izglītību. Var gadīties, ka «tiešo klientu» – skolēnu vēlmes un mērķi atšķiras no vecāku un sabiedrības vēlmēm.

Latvijā statistiskā līmenī atrodama informācija par tālākizglītības gaitu sākumu, taču šī informācija var nebūt īsti objektīva, jo visbiežāk daļa datu tiek ievākta, balstoties uz pašu absolventu vai viņu radnieku sniegto informāciju, kas informācijas apkopošanas un publicēšanas laikā var neatbilst īstenībai. Sazinoties ar konkrētu augstskolu, iespējams apkopot objektīvu informāciju par augstskolu beidzējiem. Valstī nav veikti arī atsevišķi pētījumi par izpeļņas saistību ar izglītības līmeni, lai gan dažos starptautiskajos pētījumos, kuros Latvija ir piedalījusies, šāda veida informācija parādās.

Līdz 2. pasaules karam bija visai maz empīriskās informācijas par izglītību, bieži vien tā aprobežojās ar apmācāmo skolēnu un izsniegto diplomu skaitu. Kā pirmo mērķtiecīgo atsauci par indikatoru sistēmu var minēt OECD izveidošanu, taču par indikatoru sistēmām mūsdienu izpratnē sāk runāt pēc datoru parādīšanās 20. gadsimta sešdesmitajos gados ASV (NAEP – *National Assessment of Educational Progress* un EEO – *Equality of Educational Opportunity Survey*). Latvijā šāda veida sistēmas nav, un ir būtiski svarīgi apvienot esošo informāciju sakārtotā struktūrā.

Kvalitātes nodrošināšana ir komplekss divdimensiju jēdziens, kurā ietilpst:

1. novērtēšana: politika, algoritmi un institūcijas, kas publiski apliecina izglītības kvalitātes līmeni konkrētajā skolā. Novērtēšanai var būt divējādas funkcijas: kontrole un attīstība;
2. nepieciešamo resursu nodrošināšana, lai sasniegtu skolai uzstādītās kvalitātes prasības. Tā parasti ir dibinātāja kompetence.

Novērtēšana apzīmē jebkuru procesu, kas noved pie atzinumiem vai ieteikumiem attiecībā uz skolas kvalitāti. Kvalitātes novērtēšanai ir iekšēja dimensija (pašnovērtēšana) un ārēja dimensija (ko veic ārēji eksperti vai inspektori). Lai uzlabotu kvalitāti, kompetentu ārējo ekspertu grupas skatījumam vajadzētu palīdzēt godīgi un kritiski īstenot pašnovērtējumu.